

Sociale Psychologie

I. Sociale activering

Heeft blote, niet-gerichte sociale aanwezigheid (= mere presence) een effect op het individueel gedrag?

2 vormen van “mere presence” nl. als **coactief publiek**, de personen werken in dezelfde ruimte aan dezelfde taak als het bestudeerde individu. Of als **passief publiek**, de personen doen iets anders dan het bestudeerde individu.

Facilitatie of belemmering?

Beter alleen?

Creativiteit en passief publiek

Experiment Ader & Tatum (1963)

Deelnemers kregen om de 10sec een schok, de enige reddende respons was het indrukken van de drukknop.

2 voorwaarden bij experimentele proefopzet:

- Pp op toeval (aselect) geplaatst in condities
- Alle aspecten van de situaties over alle condities maximaal gelijk op de O.V na

O.V: aanwezigheid van passief publiek

- Alleenconditie: alleen in de kamer
- Sociale conditie: per 2 in de kamer; één aan de kant van de drukknop, de ander is het passief publiek

A.V: creatief gedrag

Resultaten:

In de alleenconditie waren er 4x meer geslaagden en had de traagst lerende 20 of 40 min. minder nodig dan de snelste uit de samenconditie.

! debiet reddende responsen lag hoger bij samenconditie

Conclusie:

Er is duidelijk sprake van sociale beïnvloeding: de passief toekijkende medestudent belemmerde het creatief denken en handelen van de Pp.

➔ sociale belemmering!

Sociale belemmering: een algemeen geldig effect?

Algemeenheid nagaan door:

- Ook in andere omstandigheden of bij andere gedragingen
- Ook bij andere soorten:
Dieronderzoek is interessant juist omdat mensen en dieren vaak sterk verschillen en we zo gedragingen niet hoeven te verklaren in termen van cognitief hogere processen.

Experiment van Pessin (1933)

Pp. Moeten een lijst van 7 zinledige woorden van 3 letters vanbuiten leren. Elke pp doet dit 2x; zowel in een alleenconditie als in een passief publiekconditie waar Pessin stond toe te kijken.

Resultaten:

Pp in de alleenconditie hadden minder herhalingen nodig en maakten gemiddeld minder fouten dan pp in de passief publiekconditie. → sociale belemmering!
(Erfelijkheidsfactoren & voorgeschiedenis blijft constant!)

Experiment van Gates en Allee (1933)

Kakkerlakken (lichtschuw) werden in een fel verlicht doolhof geplaatst dat boven een pan met water hing (aversieve elementen). Op het einde was er een donkere fles.

- Alleenconditie
- Coactieve conditie met één andere kakkerlak
- Coactieve conditie met twee andere kakkerlakken

Resultaten:

Naarmate men met meer in het doolhof zat, duurde de fles vinden langer.
→ sociale belemmering!

Ook bij Shell-parkieten gelijklopende resultaten

Toch beter niet alleen?

De invloed van publiek op oog-handcoördinatie

Experiment van Travis (1925)

Pp moeten met de hand het uiteinde van een soepele stift tegen een doelwit gedrukt houden dat aangebracht was aan de buitenrand van een draaischijf. (nieuwe taak!)
Als de pp gedurende 2 dagen in de alleenconditie hun topniveau (=plafond) bereikt hadden, werd de volgende dag de sociale factor ingevoerd.

O.V: 1st 5 proefbeurten in alleenconditie, dan 10 beurten in sociale conditie (4-8mensen)
A.V: het aantal punten per proefbeurt (= 20 rotaties) (10 punten voor een foutloze rotatie)

Resultaten:

Ondanks een bevoordeling van de alleensituatie presteerden de pp gemiddeld beter als ze voor het publiek hun behendigheid demonstreerden dan in de alleensituatie.

→ tegengestelde van sociale belemmering!

Sociale facilitatie: een algemeengeldig effect?

Experiment van Chen (1937)

36 zwarte werkmieren worden gedurende 3 dagen 6 uur per dag opgesloten in een fles, waarbij de mier gedurende de eerste en de laatste periode alleen was, tijdens de 2de periode werden er coactieve paren gevormd en tijdens de 3de periode coactieve triades.

O.V: alleenconditie, coactieve paren & coactieve triades

A.V: tijd tussen opsluiting en nestbouw & gewicht van nestbouw

Resultaten:

Mieren in de coactieve condities beginnen gemiddeld 6x sneller te werken en produceerden per mier 3x meer nestmateriaal dan in de alleensituatie. (proefdieren constant!)

Controle: laatste periode alleen daalden de prestaties terug

→ sociale facilitatie!

Experiment van Bayer (1929)

Verzadigde kippen eten weer 2/3 van hun normale portie op als een andere kip (24u zonder eten) bij hen werd geplaatst, terwijl ze in de alleenconditie het voedsel niet aanraakten.

Ook ratten aten gemiddeld meer wanneer ze in een sociale conditie zaten.

Experiment van Hosey, Wood, Thompson en Druck (1985)

Duizendpoten ontsnappen sneller van een aversieve lichtprikkel als zich een 2de duizendpoot in een doorzichtig buisje naast de loopgang bevindt. → sociale facilitatie!

Experiment van Floyd Allport (1ste W.O)

Heeft publiek ook een invloed op typisch menselijke redeneerprocessen?

Pp (intellectuelen) moeten 5 taken 2x uitvoeren, één keer alleen en één keer in een coactieve conditie (4-5 pp aan dezelfde taak). (vermoeidheid & competitie uitgeschakeld door verschillende volgordes taken en geen vergelijking)

Resultaten:

In de coactieve conditie was er een kwantitatieve toename. Als echter de kwaliteit van de taken vergeleken werd trad er duidelijk sociale belemmering op.

Algemeen

De algemeenheid van sociale belemmering moet sterk afgezwakt worden, want een passief of coactief publiek helpt ook vaak (= sociale facilitatie).

Een integratie: Zajonc's sociale activeringshypothese

Waarom treden sociale belemmerings- & facilitatie – effecten op?

De inductieve opbouw van de hypothese

Een gemeenschappelijke noemer in facilitatie- en inhibitiestudies? (stap 1)

Wat hebben de experimenten die sociale facilitatie of sociale belemmering opleverden gemeenschappelijk? Wat is het verschil tussen beide?

Zajonc (hypothese):

“moeilijke gedragingen worden gehinibeed door de aanwezigheid van een passief publiek of coactieve ander en gemakkelijke taken gefaciliteerd”

1ste veralgemening: sociale belemmering hangt vooral samen met leergedrag; sociale facilitatie vooral met performantie (= uitbrengen van geleerde gedrag)

De rol van de dominante respons (stap 2)

Hoe komt het dat leergedrag sociaal belemmerd en performantie gefaciliteerd wordt?

Dominante respons:

respons waarbij een concreet individu in een situatie van responscompetitie (= toestand waarin een prikkel tegelijk incompatibele responsen oproept en waarbij het individu maar één respons tegelijk kan uitbrengen) de hoogste waarschijnlijkheid heeft om uitgebracht te worden.

Zajonc:

belemmering komt neer op het maken van méér foute responsen bij leergedrag en tot méér juiste responsen bij performantie. Omdat bij leergedrag foute responsen en bij performantie de juiste responsen dominant zijn, kunnen we sociale belemmering en sociale facilitatie beschouwen als eenzelfde psychologisch effect nl. een toename van de uitbrenging van dominante responsen.

De rol van fysiologische opwinding (stap 3)

Treedt de toename van de uitbrenging van dominante responsen alleen op bij bloot-sociale aanwezigheid of ook op een hoger niveau?

Zajonc:

Bloot-sociale aanwezigheid heeft een niet-gericht, algemeen activerend effect op de uitbrenging van dominante responsen.

Zajoncs sociale activeringshypothese

Bloot-sociale aanwezigheid (zowel van passief als coactief publiek) leidt tot een verhoging van niet-gerichte activering. Deze verhoogde sociale activering leidt tot verhoging van de uitbrengingprobabiliteit van dominante responsen. Als de 'juiste' responsen dominant zijn (zoals bij gemakkelijke taken of bij performantie) leidt dit tot sociale facilitatie van het gedrag. Als de 'verkeerde' responsen dominant zijn (zoals bij moeilijke taken of leergedrag) leidt dit tot sociale belemmering.

De uitdagende kracht van de abstractie

Zajonc zegt ons abstractie te maken tussen sociale belemmering en sociale facilitatie. Wat er wezenlijk veranderd wanneer er een passieve of coactieve soortgenoot aan de alleensituatie wordt toegevoegd, kan beter begrepen of verklaard worden als een verhoging van de uitbrengingprobabiliteit van dominante responsen.

! De abstracte definitie van het concept dominante respons houdt in wezen geen enkele beperking in tot leergedrag of performantie of tot foute en juiste responsen.

! Zajonc zegt eigenlijk dat blote aanwezigheid een voldoende voorwaarde is voor een stijging van de uitbrengingprobabiliteit van dominante responsen.

Grote draagwijdte van hypothese maakt deze ook kwetsbaar!

Een toetsbare want falsifieerbare hypothese

Hoofddoel van de wetenschap is niet méér weten, maar wel beter inzicht verwerven in fenomenen.

De wetenschappelijke draagkracht van een geïnduceerde hypothetische verklaring hangt vooral af van de toetsbaarheid van de hypothese of van een logische afleiding ervan. Het echte wetenschappelijke werk begint pas na de constructie van een weerlegbare hypothese.

Zekerheid over de onjuistheid is de enige mogelijke wetenschappelijke zekerheid.

Hypothetisch-deductieve toetsing

Sociale aanwezigheid veroorzaakt een toename van dominant gedrag

1ste veronderstelling: blote aanwezigheid leidt tot een verhoging van de kans op uitbrenging van dominante responsen.

- Proefleider kan zelf een nieuw responsrepertoire aanbrengen bij elke pp zodat hij de relatieve dominantie van responsen in de hand houdt en deze vooraf kent
- Gebruik maken van een bestaand gedragsrepertoire waarbij hij vooraf de respons-hierarchie heeft nagegaan

Door de onderzoekers aangebrachte responshierarchie

Experiment van Zajonc en Sales (1966)

1ste fase: pp leren woorden uitspreken in een onbekende taal 'Turks'

O.V: aanbiedingsfrequentie van woorden (1,2,4 ondergeschikte - ; 8,16 dominante respons)

2de fase: pp moet in alleenconditie of passief publiekconditie woorden uitbrengen zonder dat enige externe discriminatieve stimulus invloed uitoefent op welke woorden

(flitsen op scherm met lijntjes = pseudoherkenningstaak + opvulitems tegen ontmoediging)

O.V: alleenconditie – passief publiekconditie

A.V: aantal keer dat woorden (ondergeschikt - dominant) uit 1ste fase uitgebracht worden

Resultaten:

Er worden significant meer dominante responsen uitgebracht in de sociale conditie dan in de alleenconditie.

⇒ 1ste veronderstelling bevestigd!

Dominante kleurvoorkeurreponsen

Experiment van Goldman (1967)

Deze proef verschilt in 3 opzichten van de pseudoherkenningproef:

1. Voorkeur voor kleuren
2. Vooraf bestaande responshierarchie
3. Coactieve conditie

1ste fase: pp moeten 30x voor 5 monsters gekleurd papier neerschrijven welke kleur ze op dat moment het meest aantrekkelijk vinden (dominante kleurvoorkeurrepons vastleggen)

2de fase: reeks van 30 keuzes tussen 5 kleuren

O.V: alleenconditie – coactieve conditie (4co-actoren in stilte, zonder gerichte beïnvloeding)

A.V: aantal keer dat dominante - ondergeschikte kleur wordt gekozen

Resultaten:

De individuele dominante kleurresponsen worden meer frequent uitgebracht in de coactieve dan in de alleenconditie.

Sociale aanwezigheid leidt tot toename van activering

2de veronderstelling: bloot-sociale aanwezigheid heeft een niet-gericht, algemeen activerend effect op de uitbrenging van dominante responsen.

Experiment van Martens (1969)

Meting van activering = PSI of palmar sweat index

48 deelnemers moeten een complex motorische taak leren

O.V: alleenconditie – passief publiekconditie (10 toekijkende medestudenten)

A.V: PSI meting (controle: geen verschil in PSI voor experiment)

Resultaten:

Er was een sterk verschil tussen beide condities, de pp van de passief publiekconditie waren meer geactiveerd dan die van de alleenconditie.

Experiment van Bell, Loomis en Cervone (1982)

Meting van activering = bloeddruk

Studenten moeten een reactiesnelheidstaak uitvoeren

O.V: alleenconditie – coactieve conditie

A.V: bloeddruk

Resultaten:

De studenten die tegelijk met anderen de taak uitvoerden hadden een bloeddruk die significant hoger was dan die van de studenten in de alleenconditie. (ook sneller)

Bloot sociale aanwezigheid een voldoende voorwaarde?

Heeft een niet-toekijkend publiek ook een sociaal activerende invloed door zijn blote aanwezigheid?

Experiment van Contrell (1968) – hername 'Turks' woorden experiment

O.V: alleenconditie – passief publiekconditie EN bloot-socialeconditie (geblinddoekt)

In de toekijkendpubliekconditie zijn er meer door de proefleider dominant gemaakte responsen en minder door de proefleider ondergeschikt gemaakte responsen dan in de alleenconditie.

Als we echter kijken naar de geblinddoekte conditie dan lijkt het alsof het geen verschil maakte of de pp alleen was of samen met 2 geblinddoekte medestudenten.

⇒ Blote aanwezigheid is GEEN voldoende voorwaarde voor sociale activering!

Definitieve falsifiëring of vertrekpunt voor meer rigoureuze toetsing?

De kracht van het experiment van Cottrell schuilt in de strategische functie van de alleenconditie. Uit de veronderstelling dat blote aanwezigheid een voldoende voorwaarde is voor een toename van de uitbrenging van de dominante responsen, moet er een verschil zijn tussen de conditie waar die voorwaarde aanwezig is en die waar ze niet aanwezig is. Het is het uitblijven van het voorspelde verschil met de alleenconditie dat de stelling falsifieert.

Mogelijke verklaring: evaluatievrees?

Maar: (Kritiek op Cottrell's experiment)

- Wat dan bij dieren?
- Echte alleenconditie?

Immers afstand tussen pp en pl is 2m zowel in alleenconditie als geblinddoekte conditie + pl bleef via intercom in contact met pp

Een geniale stringente deductieve toets

Hoe ervoor zorgen dat evaluatievrees of geen echte alleenconditie niet ter zake doen?

Experiment van Zajonc, Heingartner en Herman (1969)

Kenmerken van de nieuwe proefopzet:

1. Kakkerlakken (geen evaluatievrees)
2. 50% in rechte piste – 50% in kruisvormig doolhof
3. Alleenconditie – coactieve conditie – passief-publiekconditie (visueel&olfactorisch in contact met publiek in plexiglas tribunes naast dier)
4. Passief-publiekconditie om aan te tonen dat niet-gerichte activering volstond (geen rivaliteit of imitatie)

Waarom een piste en een doolhof?

Niet zomaar kiezen tussen alleen en niet alleen, maar om deze alleen- of samenkeuze te laten afhangen van de piste – versus de doolhofsituatie. In de piste zijn immers de dominante responsen (snel weglopen) de 'juiste', in het doolhof zijn de foute responsen dominant.

Resultaten:

In de piste was de snelheid waarmee de fles bereikt werd groter in de sociale condities dan in de alleenconditie. In het doolhof was de snelheid kleiner in de sociale dan in de alleenconditie.

Bijdrage van dit experiment:

1. Mere presence is een voldoende voorwaarde voor het activeren van sociale-beïnvloedingsproces (ook wanneer er geen evaluatie mogelijk is)
2. Zowel sociale belemmering als sociale facilitatie kunnen verklaard worden op basis van responsen die dominant zijn bij het leren
3. De gelijkenis tussen de resultaten van coactief en passief publiek wijst op een niet-gerichte sociale beïnvloeding (in beide was er belemmering)

Kakkerlakken zijn inderdaad geen mensen

Is het wetenschappelijk verantwoord om de verklaring van sociale beïnvloeding bij dieren te beschouwen als pertinent voor het beter begrijpen van analoge verschijnselen bij de mens?

Kledingexperiment van Markus (1978)

PP moeten zich omkleden in een kleedkamer (! Coverstory dus geen evaluatievrees)

O.V: alleenconditie – bloot-sociale conditie (iemand herstelt iets in kleedkamer – passief publiekconditie)

A.V: tijd nodig om zich om 1) schoenen uit te trekken (gemakkelijk) en
2) labo.jas aantrekken (moeilijk)

Resultaten:

In de bloot-sociale conditie duurde het langer dan in de alleenconditie om de moeilijke taak uit te voeren, terwijl het omgekeerde gold voor de gemakkelijke taak. Tussen de 2 sociale condities was er geen significant verschil.

Experiment van Schmitt, Gilovich, Goore en Joseph (1986)

PP moeten hun naam gewoon intypen (gemakkelijk) en achterstevoren met cijfers tussen de letters in stijgende volgorde (moeilijk)

O.V: alleenconditie – blote-aanwezigheidsconditie (geblinddoekt & hoofdtelefoon) – evaluerende ander (proefleider over schouder)

A.V: tijd nodig om gemakkelijk – moeilijke taak uit te voeren

Resultaten:

Tijd nodig voor het gewoon intypen van de naam is korter in de aanwezigheidsconditie dan in de alleenconditie. De tijd nodig voor de moeilijke taak was langer in de aanwezigheidsconditie dan in de alleenconditie.

(! Altijd dezelfde PP dus zelfde genoom & voorgeschiedenis)

Grenzen aan sociale facilitatie en inhibitie?

Individueel versus groepssituatie

Een cruciaal verschil is dat de individuele prestatie voor iedereen glashelder is terwijl in de groepssituatie dit vaak niet het geval is.

Alternatieve hypothesen

- Drive theories: centraal = niet-gerichte sociale activering
- Hypothesen met centraal de evaluatievrees
- Distractietheorieën: centraal = verstoring van de informatieverwerking door de ander

Enkele toepassingen

Dominante persoonsbeoordelingen

In hoeverre is de aanwezigheid van de ander terwijl iemand een derde beoordeelt van invloed op het gegeven oordeel?

Experiment van Thomas, Skitka, Christen en Jurgens (2002)

Studenten moeten een zinaanvultest invullen

vriendelijke – onvriendelijke verwelkoming door proefleider

O.V: alleenconditie bij beoordeling – coactieve conditie

A.V: beoordeling van de proefleider (! In gesloten envelop, sociale wenselijkheid)

Resultaten:

Uiteraard werd de vriendelijke proefleider gemiddeld positiever beoordeeld dan de onvriendelijke, maar interessant is dat dit verschil extremer was in de coactieve situatie dan in de alleenconditie.

De persoonsindruk die op grond van individuele gedragsinformatie dominant is geworden, leidt dus tot een extremere beoordeling in een blote aanwezigheidssituatie dan in een alleensituatie.

Leven en dood en blote aanwezigheid

Autorijden:

Zelfs als de bestuurder geen druppel alcohol gedronken heeft, kunnen we stellen dat de blote sociale aanwezigheid van anderen een activerend effect zal hebben.

Er worden meer fouten gemaakt in de sociale dan in de alleenconditie. Het is niet de jeugdige leeftijd op zich die kansen op fouten verhoogt, maar wel de met leeftijd typisch samenhangende omstandigheden waarbij de 'foute' responsen die dominant zijn meer kans maken om uitgebracht te worden.

II. Macht en onmacht

Klassieke conditionering als bron van stimuluscontrole

Basisprincipes

Een neutrale prikkel (= prikkel die van nature geen bepaalde reactie of respons uitlokt) wordt herhaaldelijk aangeboden met een prikkel die reactie van nature of door een eerder leerproces wel een respons uitlokt (= onvoorwaardelijke prikkel). Doordat de 2 prikkels samen optreden, is het mogelijk dat de oorspronkelijk neutrale prikkel op de duur een reactie uitlokt die vaak lijkt op de respons die door de onvoorwaardelijke prikkel wordt uitgelokt. We zeggen dat de neutrale prikkel een voorwaardelijke prikkel is geworden. De uitgelokte reactie noemen we een voorwaardelijke reactie, te onderscheiden van de onvoorwaardelijke reactie die door de onvoorwaardelijke prikkel wordt uitgelokt.

Schokkende stadsnamen: een voorbeeld van onderzoek

Experiment van Corteen en Wood (1972)

Onderzochten of mensen op oorspronkelijk neutrale woorden konden leren reageren alsof ze pijn deden.

1ste fase: reeks van 12 woorden waarvan 3 stadsnamen, vlak na de stadsnaam kreeg pp een elektrische schok (lengte van alle woorden was gelijk!)

2de fase: “concentratietest” zonder schokken, via hoofdtelefoon reeks woorden met 12 testwoorden(50%: 3 stadsnamen & 3 niet-stadsnamen uit 1ste fase, 50%: idem mr niet uit 1ste fase)

Resultaten:

Van de woorden die in de leerfase waren voorgekomen, lokten de stadsnamen vaker een GHR uit dan de niet-stadsnamen. Zelfs van de woorden die NIET in de leerfase waren voorgekomen, lokten stadsnamen vaker een GHR uit dan niet-stadsnamen.

Opmerkelijk is dat de reacties op stadsnamen niet beperkt bleven tot stadsnamen die waren samengegaan met pijnprikkels en dit onbewust (pp waren immers ondertussen tekst aan het lezen)

Algemeen

Het blijkt mogelijk om mensen te leren reageren op iets wat oorspronkelijk volkomen neutraal is, alsof het om iets vervelends gaat.

Niet alleen de voorwaardelijke prikkels verwerven stimuluscontrole op gedragingen van het

individue, maar ook andere oorspronkelijk neutrale prikkels die langs de een of andere opvallende dimensie op de voorwaardelijke prikkels lijken
= prikkelveralgemening

Wat leren we bij klassieke conditionering?

Een individu leert niet om een verband te leggen tussen de voorwaardelijke prikkel en de voorwaardelijke respons, maar tussen de voorwaardelijke prikkel en de onvoorwaardelijke prikkel.

Vroegere verklaring:

De voorwaardelijke prikkel krijgt stimuluscontrole over de voorwaardelijke respons, doordat het individu leert dat er een samenhang geldt tussen de voorwaardelijke prikkel en de onvoorwaardelijke prikkel. = signaalleren

Het individu verwacht m.a.w dat na de V.P een O.P volgt, en dat leidt tot reacties op de V.P.

Huidige verklaring:

Naast signaalleren ook evaluatief leren

Bij evaluatief leren gaat de N.P de O.P niet voorspellen, maar raakt hij 'beladen' met de evaluatieve waarde van de O.P. Men leert dat de V.P iets te maken heeft met de O.P.

Experiment van Bayens, Eelen en Van Den Bergh (1990)

Onderzochten of mensen een neutraal persoon aantrekkelijker of onaantrekkelijker gaan vinden als ze deze herhaald samen zien met iemand (on)aantrekkelijk.

Pp moeten foto's van gezichten beoordelen op aantrekkelijkheid (zo meten welke gezichten aantrekkelijk zijn en welke niet)

O.V: paren van foto's; aantrekkelijk-neutraal, neutraal-neutraal, onaantrekkelijk-neutraal

A.V: nadien nog eens aantrekkelijkheidsbeoordeling: aantrekkelijkheid vd gezichten

Resultaten:

Gezichten die gepaard gingen met een aantrekkelijk gezicht werden na de leerfase als aantrekkelijker beoordeeld, gezichten die gepaard gingen met een onaantrekkelijk gezicht werden na de leerfase als onaantrekkelijker beoordeeld dan tevoren. Ongeacht bewust van de samenhang of niet.

⇒ Oorspronkelijk neutrale prikkels kunnen stimuluscontrole krijgen op evaluatieve gedragingen door een proces van klassieke conditionering

Experiment van Staats en Staats

Zinloze lettergrepen krijgen een (on)gunstige evaluatieve betekenis als ze herhaalbaar gevolgd worden door woorden met een positieve of negatieve betekenis

⇒ Attitudes kunnen via klassieke conditionering veranderd worden

Algemeen

Bij klassieke conditionering leren we een gedrag te vertonen als reactie op een andere prikkel dan de prikkel die het gedrag bij het begin van het leerproces al uitlokte.

Een oorspronkelijk neutrale prikkel krijgt stimuluscontrole over het gedrag.

Voorwaarden voor klassieke conditionering

Meestal treedt er een sterkere klassieke conditionering op naarmate (1) de O.P een meer extremere betekenis heeft en (2) de O.P en N.P vaker samen voorkomen.

Ook (3) contiguiteit (samenhang in tijd en ruimte) tussen de N.P en de O.P is van belang.

Soms lijken (4) de N.P en O.P van nature bij elkaar te horen, in dat geval treedt er ook een snellere klassieke conditionering op. Tenslotte is ook (5) de volgorde van de N.P en O.P belangrijk.

Voorwaarde 1

Zowel bij signaalleren als evaluatief leren gaat men de N.P gemakkelijker met de O.P associeren als deze de O.P voorafgaat.

Voorwaarde 2

Bij signaalleren is het belangrijk dat er een logische samenhang (= contingentie) bestaat tussen de V.P en de O.P

Bij evaluatief leren is dit niet belangrijk.

Voorwaarde 3

Bij signaalleren moeten mensen die samenhang bewust waarnemen.

Bij evaluatief leren is dit geen noodzaak.

Voorwaarde 4

Signaalleren verloopt moeilijker dan evaluatief leren als de O.P al redelijk goed voorspeld wordt door een andere O.P.

Voorwaarde 5

Signaalleren is gevoelig voor occasion setting (= de N.P gaat alleen samen met de O.P wnr er een 3de prikkel aanwezig is).

Evaluatief leren is daar minder gevoelig voor en men kan gemakkelijker veralgemenen.

Verandering van de voorwaardelijke respons

Als een N.P door signaalleren een V.P is geworden, blijft hij niet altijd controle houden op de

V.R. Als het individu herhaaldelijk geconfronteerd wordt met de V.P zonder de O.P zal de V.R verdwijnen = uitdoving

! uitdoving is niet vergeten

Als een N.P door de associatie met een O.P een evaluatieve waarde heeft verkregen, kan die waarde blijven bestaan als de prikkel niet meer met de O.P optreedt.

Merkwaardig is wel dat de V.R na evaluatieve conditionering wel afneemt als in de plaats van de V.P, de O.P een aantal keren alleen voorkomt. Dan lokt de V.P op het ogenblik dat hij weer optreedt een minder sterke V.R uit.

Als een V.P herhaaldelijk wordt aangeboden met een O.P die een respons uitlokt die incompatibel is met de V.R, kan de V.P stimuluscontrole verwerven op een nieuwe V.R.
= tegenconditionering (zowel bij signaal- als evaluatief leren)

De betekenis van de O.P kan na het leerproces veranderen zonder dat de prikkel in zijn 'nieuwe' betekenis samen optreedt met de V.P = postacquisitie revaluatie

Prikkelveralgemening en stimulusdiscriminatie

Prikkelveralgemening:

N.P die nooit samen met de O.P zijn aangeboden maar die op een belangrijke dimensie op de V.P lijken, kunnen de V.R ook uitlokken

Stimulusdiscriminatie:

Prikkels die lijken op de N.P die een V.P wordt, maar die zelf nooit samen met de O.P worden aangeboden, na een beginperiode van prikkelveralgemening de V.R niet meer uitlokken of zelfs een tegengestelde respons uitlokken

Wanneer treedt wat op?

Veralgemening treedt op ten aanzien van N.P die in de loop van de leerfase helemaal niet aangeboden worden, terwijl discriminatie optreedt ten aanzien van prikkels die in de loop van de leerfase wel optreden maar niet samen met de O.P

Hogereordeconditionering

Als een N.P een V.P is geworden, kan deze op zijn beurt als O.V functioneren bij een nieuw conditioneringsproces waarbij individuen een V.R leren vertonen in reactie op een nieuwe N.P Vb: experiment van Baeyens met de gezichten

Operante of instrumentele conditionering: versterkingscontrole

Basisprincipes

Bij instrumentele conditionering wordt eveneens het uitbrengen beïnvloed van gedragingen die al tot ons gedragrepertorium behoren. Het gaat hier echter niet om gedragingen die 'spontaan' als reactie op een prikkel worden vertoond, maar om gedragingen die voortkomen uit het initiatief van de handelende persoon (= operante gedragingen)

Bovendien verwerven veranderingen in de situatie die op het gedrag volgen controle over het gedrag (= versterkingscontrole)

Instrumentele conditionering:

De kans dat de snelheid of intensiteiten/of de frequentie waarmee een bepaald gedrag in de toekomst wordt vertoond, verandert in functie van de 'gevolgen' die het uitbrengen van dit gedrag heeft

Verandering in situatie positief = bekrachtiger (positief / negatief) + is toevoegen

verandering in situatie negatief = straf (positief / negatief) – is weghalen

Algemeen

Bij operante conditionering leren we dat er een verband bestaat tussen het eigen gedrag en de op dat gedrag volgende veranderingen in de omgeving. Omgeving = controleerbaar

Bravo, u wint (maar niet heus): een voorbeeld van onderzoek

Experiment van Svartdal (1995)

Verandert het gedrag van mensen in functie van de beloning of straf die erop volgt, zelfs als deze ingaat tegen de verbale instructies die 'officieel' als criterium dienen voor wat 'goed' en 'slecht' is?

Pp moeten kracht schatten die ze uitoefenen op voorwerp

1ste fase: 2kg; goed dan lichtjes en vrolijk geluid, slecht dan korte lage/hoge bieptonen

2de fase: 50% meer gewicht simuleren, 50% minder gewicht simuleren

O.V: zij die meer gewicht moesten simuleren => beloond bij minder

“ minder

“ => beloond bij meer

A.V: uitgeoefende kracht

Resultaten:

De uitgeoefende kracht van de pp die harder moesten duwen maar beloond werden voor minder hard duwen daalde, de uitgeoefende kracht van de pp die minder hard moesten duwen maar beloond werden voor harder duwen steeg.

Voorwaarden voor instrumentele conditionering

- Contingentie
- Contiguiteit
- Straffen minder effect dan versterkers
 - o Versterking bevat meer informatie dan bestraffing
 - o Versterking en bestraffing gaan gepaard met emotionele reacties
 - o Straffen kunnen de relatie verstoren, nadeel groter dan winst
 - o Intermitterend bestraffingsschema kan waargenomen worden als een intermitterend versterkingsschema
 - o Sociale versterking volgt vaak sneller op gedrag dan sociale straf

Secundaire versterkers en straffen

= wanneer oorspronkelijk N.P door klassieke conditionering de betekenis van een straf of versterker verwerven Vb: schouderklop, afkeurende blik

Kenmerken:

- Bekrachtigers niet deprivatiespecifiek ($\Leftrightarrow$ primaire bekrachtigers)
: ze vervult geen behoefte, dus geen behoefte nodig
- Niet snel verzadiging
- Leerproces niet afhankelijk van aanwezigheid van behoefte ($\Leftrightarrow$ primaire versterkers)
- Ethische vragen

Experiment van Insko (1965)

Telefonisch interview bij studenten over gevolgen van de feestweek

O.V: 50% goed bij gunstig gevolg; 50% goed bij ongunstig gevolg

A.V: attitude

In de loop van het interview noemden de studenten steeds meer (on)gunstige gevolgen afhankelijk van welk soort gevolg de secundaire bekrachtiger 'goed' uitlokte.

$\Rightarrow$ Veranderen van attitudes (een week later antwoorden nog steeds zo)

Gedragketens en boetseren

gedragketen:

opvolging van eenvoudigere gedragingen die telkens maar kunnen worden vertoond als het logisch voorafgaande gedrag eerst is vertoond

$\Rightarrow$ Zo frequentie van niet spontaan voorkomend gedrag doen toenemen

Boetseren:

als een gedrag moet worden aangeleerd dat nooit spontaan voorkomt en dat ook niet op te delen is in een gedragketen, dan kan dit gedrag alsnog via instrumentele conditionering

worden aangeleerd daar boetseren of shaping nl. het meest erop gelijkende gedrag bekrachtigen.

Ongedaan maken van instrumentele conditionering

1. Uitdoving

Gedrag dat toegenomen is doordat het bekrachtigd is, niet langer te bekrachtigen of gedrag dat afgenomen is door bestraffing, niet langer te bestraffen

2. het bekrachtingsschema veranderen door in de plaats van versterkers, straffen te gaan geven of andersom

3. Als men de frequentie van een gedrag wil verminderen, is het mogelijk om gedrag te gaan versterken dat er incompatibel mee is

VI. Autonomie en Machtsoverwicht

Autonomo oordeelgedrag: zonneklaar, en toch één tegen allen

Als er geen sprake is van enige verbale aansporing of bedreiging met beloning of straf die kan samenhangen met het al dan niet wijzigen van je autonome oordeel, zal je oordeel dan beïnvloed worden door de ander?

Het klassieke onderzoek van Asch over autonomie en oordeelgedrag

Het basisexperiment van Asch (1956)

Pp moeten kiezen tussen 3 rechthoeken welke gelijk is aan de gegeven standaardrechthoek

Zeer eenvoudig; in controleconditie 99,3% oordelen juist!

Telkens in groepjes van 7 tot 9 pp met telkens maar één echte pp die telkens als voorlaatste aan de beurt kwam waarbij de pseudodeelnemers unaniem soms juist soms fout antwoorden.

18 proefbeurten met juist, kleine of grote fout. 6 proefbeurten waren neutraal, 12 cruciaal waar in de helft van de gevallen een kortere, in de andere helft een langere rechthoek gekozen werd. De volgorde van de proefbeurten was constant over de deelnemers.

Er waren 123 studenten waarbij de pseudo en echte deelnemers uit hetzelfde milieu kwam.

Kwamen uit 3 instellingen: A ; kleine private elitaire uni

B ; middenklasse van een grote stad

C ; staatsnormaalschool

Resultaten:

1/3 van de oordelen hingen af van de stem van de unanieme meerderheid

De interindividuele verschillen hingen niet af van de instelling waaruit de deelnemers kwamen. Bij de A-studenten werden de sterkste symptomen van conflict vastgesteld (kennissen van elkaar, hoge normen?)

Paradox: opvoeden tot onafhankelijkheid = anderen sociaal beïnvloeden

De kans dat een individu een fout oordeel uitbrengt hangt ook niet af van de omvang van de dwaling van de unanieme meerderheid!

Responsconflict tussen objectief juist antwoord en objectief verkeerde antwoord kan opgelost worden door voor het 3de alternatief te kiezen

3 bevindingen:

- Als de meerderheid een kleine fout maakte, waren de fouten van de pp ook klein
- Als de meerderheid een grote fout maakte, waren de fouten van de pp 20% klein
→ 1/5 kiest voor 3de alternatief
- De visuele structuur van het object bepaalde of de deelnemers het 3de alternatief kozen. Ze kozen 3de alternatief alleen bij gelijklopende fouten. (allebei korter/langer)

Het 3de alternatief kiezen als oplossing van het responsconflict is niet beter dan de meerderheid volgen omdat in deze proef een fout oordeel niet een beetje juist kon zijn

Enkele interviewresultaten:

1. Pp voelden een pijnlijke ervaring van eenzaamheid, van alleen en geïsoleerd te staan tegenover de groep
2. Pp minimaliseerden het effect van de unanieme meerderheid op hun eigen oordeel
 - vaak 'ik heb het zo gezien'
 - verwijzing naar informatieve sociale invloed (= het overte gedrag van de ander gebruiken bij vorming eigen oordeel)
(↔ normatieve sociale invloed = overte gedrag van de ander gebruiken als aanwijzing welk gedrag de groep op prijs stelt of om te voldoen aan de groepsnorm)

Welke therapie voor meer autonomie?

Hoe kan ik de autonome oordeelskracht van de deelnemers activeren?

De 'vanzelfsprekende' kracht van een preventieve cognitieve injectie

Nieuw element:

Voor de proef werd gezegd: "op einde van de proef, na alle beoordelingen, gaat men met de meetlat de lijnen meten en tonen welke antwoorden juist waren en welke fout"

- ⇒ Asch stelde vast dat zijn krachtige cognitieve wapen geen enkel effect had op de autonomie van de deelnemer

Hoe frequenter de meerderheid unaniem blundert, des te...?

Asch vermoedde dat het neutrale item de spanning van het conflict met de meerderheid telkens even wegneemt en daardoor de autonomie van de deelnemer kan bevorderen (= spanningsreductiehypothese)

Nieuw element:

na 2 neutrale beurten aan het begin kwam er geen enkele neutrale beurt meer

- ⇒ Vastgesteld werd dat de deelnemers nu gemiddeld 52% fouten maakten

Nieuw element:

In een andere conditie die begon met 5 neutrale beurten werden er tussen elk van de 6 cruciale beurten 4 of 5 neutrale beurten gestoken

- ⇒ Het aantal fouten van de deelnemers daalde naar 26,2%

Conclusie:

1. Hoe vaker de unanieme meerderheid blundert, hoe vaker de deelnemer blundert
2. Hoe vaker de unanieme meerderheid juist oordeelde, hoe vaker de deelnemer zijn autonomie behield

De macht van één geestverwant

Nieuw element:

Er was altijd één mede-student die voor de deelnemer juist oordeelde

Dit heeft een dubbele functie nl. (1) minimale steun voor de pp en (2) niet langer een unanieme meerderheid

- ⇒ De macht van de niet meer unanieme meerderheid was duidelijk gebroken!
Er waren nog maar 5,5% fouten

De meest opvallende constante tijdens het interview was:

1. Niemand stelde spontaan dat het dankzij de partner was dat ze zelf juist geoordeeld hadden
2. Dat ze deze suggestie verwierpen

In een variant kreeg de deelnemer alleen tijdens de 1ste helft van het experiment een pseudopartner, maar deze deed in de 2de helft mee met de unanieme meerderheid

- ⇒ Het gemiddelde percentage fouten steeg van 5,2 naar 28,5%
De macht van de partner was dus groot: hij bepaalde zowel een afname als een toename van het aantal autonome oordelen

In nog een andere variant ging men de unanieme meerderheid die altijd kleine fouten maakte verbreken door de 4de pseudoproefpersoon een grote fout te laten maken

⇒ Deelnemers maakten gemiddeld 9% fouten

De dissident had geen invloed op de soort fout, maar wel op de autonomie van de deelnemers om de druk van de meerderheid te weerstaan

Conclusie:

De grotere autonomie van de deelnemer is niet te danken aan de geestesverwant, maar wel aan het feit dat de andersdenkende de unanimiteit van de meerderheid doorbrak!

Unanieme meerderheid of omvangrijke meerderheid?

Variant 1: naast de pp is er één pseudopp die altijd vastberaden voor de pp een fout maakt

⇒ Deelnemer 4% fouten maar slecht gevoel

⇒ Er is géén meerderheid nodig om bij de deelnemer responsconflict, zichtbare spanning en zelfs ontsteltenis op te wekken

Variant 2: 2 pseudopp die voor de pp fout maken

⇒ Deelnemer 12,8% fouten

⇒ De oordelen van de deelnemer worden beïnvloed door een minimale meerderheid

Variant 3: 3pseudopp die voor de pp fout maken

⇒ Deelnemer 33% fouten

⇒ Vanaf 3 personen maakt de groepsgrootte niets meer uit

Conclusie:

Iemand die het gezelschap krijgt van één dissident is beter gewapend om aan 15 blunderende collega's weerstand te bieden dan hij of zij die alleen staat tegenover 3 blunderende collega's

Een minderheid van twee tegen vier

15 naieve deelnemers worden in groep geconfronteerd met 1 mede-student pseudodeelnemer die dezelfde oordelen uitbracht als de meerderheid in het basisexp.

⇒ Geen invloed op oordelen WEL sociale invloed op het gedrag van de leden van de meerderheid nl. individuele en collectieve zekerheid bij de groep
+ (ui)lachen, medelijden enz

De vanzelfsprekende zekerheid ligt dus in belangrijke mate niet binnen maar buiten ons

Door zijn volgehouden gedrag beïnvloedde de dissident de meerderheid op 2 manieren

1. Groeiende zekerheid van het individuele en collectieve gelijk vd meerderheid
2. Sociale uitsluitingsreacties

Moscovici

! sociale verandering gebaseerd op onderscheid tussen normatieve en informatieve invloed

Een meerderheid kan iemands overte gedrag veranderen zonder de private overtuiging te veranderen, terwijl een minderheid vooral de private overtuiging verandert.

Sociale verandering verloopt dus via een sociaal mechanisme dat fundamenteel verschilt van het conformismemechanisme.

Wanneer wil/kan de meerderheid de minderheid niet langer negeren?

- Consequente gedragsstijl van de minderheid

Het minderheidsparadigma

experiment van Moscovici

36 beoordelingsobjecten nl. kleurdia's die allemaal blauw waren moeten telkens in groepjes van 6 beoordeeld worden

Controleconditie: iedereen zegt blauw

1ste exp. Conditie: 2 eerste pseudopp zeggen 'groen' bij elke dia
(= consequent minderheidsblok)

⇒ 8,4% foute oordelen

2de exp. Conditie: 2 pseudopp bij 24 dia's fout antwoord en bij 12 dia's juist
(= inconsequent minderheidsblok)

⇒ 1,3% foute oordelen

De invloed van de minderheid en meerderheid: fundamenteel verschillend?

Paradigma van Moscovici ⇔ paradigma van Asch ????

Overeenkomsten:

1. ging om autonomie van 1 of meer deelnemers met oordeel over zeer duidelijk object
2. een proefleider liet visuele discriminatietaken uitvoeren
3. geen verbale aansporing of bedreiging met beloning of straf
4. variant van Asch met kleurschijven → gn onderscheid tussen beoordelingsobjecten

Centrale vraag:

Verloopt de individuele gedragsverandering aangestoken door een meerderheid volgens andere wetmatigheden dan die aangestoken door een minderheid?

Of toch niet...?

Ook voor meerderheidsinvloed is een 'consequente gedragsstijl' erg belangrijk! (zie bij Asch de proportie proefbeurten waarbij de unanieme meerderheid de objecten fout beoordeelde, steeg de impact van de meerderheid)

Is er dan wel een onderscheid tussen conformisme en innovatie?

Een factor kan immers moeilijk de sleutel zijn voor innovatie en belangrijk zijn voor conformisme als het om 2 tegengestelde of fundamenteel verschillende processen gaat.

Experiment van Weaver, Garcia, Schwarz en Miller (2007)

Deelnemers lezen een fragment over het reserveren van open ruimte in New Jersey

O.V: 1 argument van 1 persoon voor open ruimte

3 argumenten van 1 persoon voor open ruimte

3 argumenten van 3 verschillende personen

A.V: schatten wat het standpunt van de groep was

⇒ men dacht dat de groep meer voor het reserveren van open ruimte was en dat meer mensen dit standpunt deelden als ze 3 argumenten van dat lid hadden gelezen dan 1

Het lijkt er dus op dat het horen herhalen van een standpunt de indruk wekt dat meer groepsleden dat standpunt delen. Een minderheid die consequent een bepaald standpunt inneemt, kan met andere woorden klinken als een grotere groep.

Slotbeschouwingen

De macht van de proefleider

Hoewel de proefleider geen gerichte invloed uitoefende, is door sommige gesuggereerd dat zijn impliciete invloed niet te verwaarlozen was. Toch kan zijn aanwezigheid bezwaarlijk ingeroepen worden ter verklaring van de experimentele effecten bij een constant gehouden aanwezigheid van de proefleider die zo sterk varieerden.

Meer dan triviale beoordeling van rechthoeken

FOUT: De taak was uitermate simpel

Experiment van Nissani (1992)

Natuurwetenschappers moeten nieuwe leermethode testen met nieuw leerboek met vervalste formule voor de inhoud van een bol

Voor duidelijk onderscheid moesten ze zowel empirisch als met de formule de inhoud berekenen, dit 2x waarbij er 1x een zeer groot verschil duidelijk was

⇒ maar 1 wetenschapper gebruikte de fout formule niet, hoewel in tegenstrijd met wat ze zagen deden de overige 18 dit wel

De macht van de illusoire meerderheid

Een verschil tussen het dagelijkse leven en de experimenten van Asch, is dat het bij Asch zeer duidelijk was hoe de meerderheid oordeelde. Dit is in het dagelijks leven vaak niet het geval.

Experiment van Ross, Greene en House (1977)

Mensen moesten rondlopen met een sandwichbord waarop stond “toon berouw”
Nadien ging men vragen waarom mensen op dit verzoek ingingen

Wat bleek: veel mensen dachten dat veel meer anderen dit ook hadden gedaan
(= valse consensus)

Ook bij watercrisis in de zomer van 1999: studenten die dachten dachten dat veel anderen dit ook hadden gedaan, studenten die dit niet deden dachten dat veel anderen dit ook niet deden. Beide dachten dat ze behoorden tot de meerderheid.

Dit impliceert dat mensen niet alleen beïnvloed worden door een onmiskenbaar aanwezige meerderheid, maar ook door een louter waargenomen meerderheid, zelfs als die in werkelijkheid niet bestaat.

Autonomie en moreel dilemma

Het paradigma van Milgram (1965)

Het begrip autoriteit

- autoriteit is géén eigenschap van een proefleider
- er is geen sprake van bevelen, er moet niet gehoorzaamd worden, er is geen sanctie
- er is geen sprake van gehoorzamen wel om wiens verzoek al dan niet voorrang kreeg

methode van het basisexperiment

De deelnemers waren mensen uit verschillende beroepsgroepen en van verschillende leeftijden. Het onderzoek ging door aan de universiteit van Yale. De pp kreeg altijd ‘door het lot’ de taak van leraar aangewezen. Hij moest een geheugenles aan de leerling aanleren en deze bij zijn fouten straffen met elektrische shocks van een stijgende intensiteit die aangegeven stond. Eerst deed hij 10 oefenbeurten, deze kunnen op zich al een rol hebben gespeeld bij het inwilligen van de verdere verzoeken. De leerling maakte gemiddeld 3 fouten tegenover 1 correct antwoord. De procedure werd stopgezet zodra de leraar weigerde verder te doen na 4 aansporingen. Weigerde deze niet dan werd het stopgezet na 3 max. schokken.

Milgram wou bepalen wat de intensiteit was van de laatste (sterkst door de leraar toegediende) schok. Deze diende als maat voor het moment waarop de deelnemer weigerde nog verder te gaan.

De macht van de proefleider en onmacht van het geweten

Vrijwel alle deelnemers werkten het hele schokkengamma af. Hoewel ze hun blik vaak afwenden en zich onbehaaglijk voelden.

⇒ Gehoorzaamheidsschaal niet bruikbaar want iedereen ging tot het uiterste

De stimuluscontrole door de schokinformatie en de informatie m.b.t de vastgebonden leerling wogen blijkbaar niet op tegen de instructies van de proefleider, die nochtans met geen enkele sanctie dreigde.

Daarom ging Milgram een waarneembare tegendruk van de gepijnigde pseudodeelnemer invoeren.

De macht van de medeburger

Zou de externe situatie van de gepijnigde invloed hebben op het gedrag van de deelnemers?

Experiment 1

Kon leerling niet zien of horen tenzij bij schok 20 'bonzen op muur' en zag hij geen responslampje meer branden

⇒ 65% ging tot de maximumschok & laatste schok is 27 (gemiddelde weigering)
WEL observeerbare uitingen van intern responsconflict

Experiment 2

Auditieve prikkelnabijheid wordt geleidelijk opgevoerd met intensiteit v schokken

⇒ 62% max. schok & laatste schok 25

Experiment 3

Hier hoorde en zag de leraar zijn leerling op ongeveer een meter afstand

⇒ 40% max. schok & laatste schok 21

Experiment 4

Extra was er tactiele prikkelnabijheid (leerling moet hand op schokplaat leggen)
Waarbij de leraar de leerling moest dwingen wanneer deze niet meer wou

⇒ 30% max. schok & 18 laatste schok

Krachtige cognitieve wapens van de deelnemer?

Experiment 5 en 6

2 wijzigingen:

- Experiment verhuisde naar de kelderverdieping
- Leerling klaagde over hartproblemen (wel geen visuele of tactiele nabijheid)

⇒ Max.schok 65% & laatste schok 25

Experiment 7

Hier aarzelde de leerling bij het lezen van het contract en wees de proefleider op zijn hartkwalen en doet mee onder voorwaarde dat het experiment stopt wanneer hij erom vraagt

⇒ Max.schok 40% & laatste schok 21

Prestige van de universiteit en agressiviteit

Experiment 8

Wijzing in de institutionele macrosituatie; geen referenties meer naar de universiteit en experiment vond plaats in vervallen handelsgebouw, geen professioneel uitzicht

⇒ Max. schok 47,5% & laatste schok 21

Het is dus niet verantwoord de resultaten van de vorige experimenten toe te schrijven aan het blinde vertrouwen van de deelnemers in de Yale universiteit

Heeft het dan iets te maken met een agressieve persoonlijkheid?

Experiment 9

Hier krijgt de deelnemer niet de instructie om steeds sterkere schokken toe te dienen, hij mag dit naar eigen keuze doen

⇒ Gemiddelde schok was 5,5

Hieruit kunnen we besluiten dat de in vorige experimenten vastgestelde antisociale gedragingen niet zozeer onder controle stonden van eigen agressie of interne factoren, dan wel van de inhoud van de instructies die de proefleider gaf

Macht en onmacht van de proefleider

Is het voldoende dat een proefleider de opdracht geeft opdat 2/3 van de mensende instructies tot de maximumschok uitvoeren?

Daarom: visuele prikkelnabijheid van de proefleider variëren

Experiment 10

Na de initiele instructies stond de proefleider alleen nog telefonisch in contact met de leraar

⇒ Max.schok 22,5% & laatste schok 18 (proefleider meerdere keren 'bedrogen')

Zowel de macht van de proefleider als die van de leerling stond onder stimuluscontrole van eenzelfde factor: **prikkelnabijheid**

De macht van de externe sociale en morele situatie concentreert zich blijkbaar in psychologische processen die zo elementair zijn, dat velen die nadenken en oordelen over maatschappelijk gewichtig moreel en immoreel gedrag zich niet eens zouden verwaardigen om mee te denken in zo'n triviale gedragsanalyse

Zelfs in het eigen gedrag wordt de uitkomst van een intern responsconflict in hoge mate bepaald door externe sociale zintuiglijke prikkels, meer dan door traditioneel cruciale cognities en morele attitudes

Experiment 11

Hier werd gewerkt met 2 proefleiders die bij schok 10 tegengestelde instructies gaven

⇒ Slechts 1 pp ging verder dan schok 10

Het volstond dat een 2de proefleider zei "we stoppen" opdat de pp 'autonoom' besliste te stoppen, terwijl in identieke omstandigheden ondanks de morele tegendruk van de hartpatiënt 2/3 de instructies van 1 proefleider tot het einde uitvoerde.

Niet meer unanieme meerderheidsprincipe van Asch?

Het machtsverwicht van de leider

experiment 12

Hier zei de proefleider bij schok 10 dat de leraar moest stoppen, terwijl de leerling eiste dat de leraar verder ging

⇒ Alle deelnemers stopten met schokken

Het was blijkbaar niet de inhoud van het verzoek of van de eis die cruciaal was, maar wel wie het verzoek deed

Hiermee is het machtsverwicht van de proefleider duidelijk

Experiment 13

Hier komen de instructies van een gewone medeburger, er was naast de leraar een gewone mede-burger die de antwoorden noteerde. Toen proefleider de kamer verliet moest deze hem vervangen en droeg de leraar op de intensiteit te verhogen. Als deze weigerde dan nam hij zelf over

⇒ Max.schok 20% & laatste schok 16 (6 gingen vervanger te lijf of trokken generator uit

Experiment 14

De proefleider nam plaats in de schokstoel als voorbeeld en wanneer deze aan de pp vroeg om bij schok 10 op te houden drong de pseudo pp leerling erop aan verder te gaan

⇒ Iedereen stopte meteen

Impliciete sociale beïnvloeding van heldhaftig of slaafs gedrag

Hier gaat men niet langer met expliciete op de deelnemer gerichte aansporing of beïnvloeding werken

Experiment 15

Er zijn nog 2 andere pseudo pp leraren aanwezig die naast de echte pp ook ieder een taak uitvoeren maar bij schok 10 stopt de 1ste en bij schok 14 stopt de 2de uit vrije wil ondanks aansporingen van proefleider

⇒ Max.schok 10% & laatste schok 16

Nooit eerder was het machtsverwicht van de proefleider zo omgeslagen in vrijwel volledige onmacht.

Experiment 16

Hier werd de pp blootgesteld aan een impliciete invloed van een 2de pseudo pp die op de schokknop moest drukken en deze opdracht volledig uitzat (pp geeft schok niet zelf!)

⇒ Max.schok 92,5% & laatste schok 29

Het machtsverwicht van de proefleider was nog nooit zo groot geweest.

Milgram schreef dat de deelnemers niet gebukt gingen onder hun lot en dat ze hun taak met gemak voleindigden.

Voorbij elektroshocks: de algemeenheid van expliciete sociale invloed

Expliciete sociale beïnvloeding van dierenmishandeling

Was de onderzoekopzet van Milgram niet geloofwaardig m.b.t de elektroshocks?

Experiment van Sheridan en King (1972)

Deelnemers moesten een hondpup elektrische schokken geven van oplopende intensiteit

⇒ 77% deed dit tot de proefleider stop zei (wel tekenen van extreme stress)

Experiment van Landis

Deelnemers worden blootgesteld aan allerlei emotie-uitlokkende gebeurtenissen

Vb: onthoofden van een rat

⇒ 68,2% willigden het verzoek in

Hier kon men onmogelijk denken dat de dieren maar 'alsof' deden en was geloofwaardigheid geen verklaring voor de gevonden resultaten

Administratieve mishandeling van een werkloze

Experiment van Meeus en Raaijmakers

I.p.v. elektroshokken een zware verbale mishandeling van een werkloze

De deelnemer moest mondeling 15 steeds zwaardere verwijten geven en zo hem te laten weten dat hij niet slaagde voor de cruciale selectietest en bijgevolg werkloos bleef

Weigerde de deelnemer na 4 aansporingen dan werd het onderzoek gestopt

Controleconditie: pp kon zelf verwijten kiezen; geen enkele pp gaf het maximumverwijt

Experimentele condities: 91% van de pp ging tot het maximumverwijt

Ook toen er met echte personeelsfunctionarissen gewerkt werd gedroegen deze zich niet anders dan de andere pp

Wijziging: proefleider alleen telefonisch in contact met pp

⇒ 36,4% maximumverwijt & gemiddeld verwijt 10,2

Wijziging: 2 'rebellerende' pseudo pp die stoppen na verwijt 8 & 10

⇒ 15,8% maximumverwijt & gemiddeld verwijt 10,2

Ook hier reduceerde de impliciete sociale beïnvloeding van 2 autonoom handelende burgers de macht van de proefleider nog sterker dan louter auditief contact tussen proefleider en de deelnemer (later ook met voorkennis van ev. negatieve gevolgen mr gn effect!)

Recente studies

Men vroeg studenten mensen te discrimineren o.b.v hun huidskleur

Ze moesten uit 10 kandidaten 3 'goede' kandidaten selecteren, van de blanke voldeden maar 2 aan de eisen, de 3 zwarte kandidaten voldeden allemaal

O.V: brief met voorkeur voor blanke WN – geen brief

A.V: huidskleur van geselecteerde kandidaten

→ in de conditie met brief selecteerden de deelnemers gemiddeld 0,8 zwarte kandidaten, in de andere conditie 1,8

Ook nog experiment met 3 condities en met ingebeeld scenario (gelijklopende resultaten)

Hoewel de president niet fysiek aanwezig is, voeren de deelnemers toch zijn verzoek uit, tenminste zolang de unanimiteit van het verzoek niet verbroken was.

Als ik er maar niet onder lijdt...

Men ging opnieuw het sollicitantexperiment uitvoeren maar met 2 voorkenniscondities waarin men het eigenbelang van de deelnemer ging manipuleren

Conditie A: risico op wettelijke aansprakelijkheid

(proefleider laat verklaring ondertekenen en werkloze dreigt met gerecht)

⇒ Pp weigeren even frequent als in het exp met 2 rebellerende pseudo pp

Conditie B: met voorkennis maar zonder risico op wettelijke aansprakelijkheid

⇒ 66% werkt het gamma af

Werklozen in nood hebben veel meer kans om geholpen te worden als dat ook in het eigenbelang van de hulpverlener dient

Experiment van West, Gunn en Chernicky (1975)

Detective legt plan voor aan studenten om inbraak te doen

Controleconditie: inbraak zagezegd als controle niet om te stelen

→ 10% akkoord

1ste exp. Conditie: inbraak op verzoek van een concurrent, 2000 dollar beloning

→ 20%

2de exp. Conditie: inbraak in opdracht vd belastingdienst

- Juridische immuniteit

→ 45%

- Geen garantie

→ 5%

Bijna de helft van de deelnemers verklaarde zich dus bereid om een ernstig misdrijf te plegen als ze wisten dat ze er geen schade van zouden ondervinden. Maar 1 factor speelde een rol nl. of het nadelige gevolgen had voor henzelf

De 'agentic shift'-theorie

De 'agentic shift': van autonoom handelen naar het uitvoeren van bevelen

Volgens Milgram kan een mens functioneren als autonoom individu en als uitvoerder van opdrachten van anderen. Autonomie is het uitgangspunt, maar die manier van functioneren kan plots omslaan (shift) in een toestand waar men zich beschouwt als een uitvoerder (agent) van wensen van iemand die, in die situatie, hiërarchisch hoger staat.

Een van de belangrijkste gevolgen van de 'agentic shift' theorie is dat je jezelf niet langer verantwoordelijk ziet voor je daden, maar dat je jezelf ziet als een instrument in de handen van het gezag.

Kritische analyse van de theorie

Bij zijn voorstelling van het concept 'agentic state' stelde Milgram dat het veruit belangrijkste effect van de agentic state was dat de deelnemer elke verantwoordelijkheid voor zijn daden afwentelde op de proefleider.

MAAR:

- Duidelijke stressreacties
- Gegevens van Milgram zelf:
Elke deelnemer (gehoorzame – opstandige) kreeg een schijf waarin hij de verantwoordelijkheid moest aangeven van de proefleider, de deelnemer en de leerling. Er werd duidelijk minder verantwoordelijkheid afgewenteld op de proefleider (38%) dan aan de niet proefleiders (62%).
- De leerling bezat soms relatief machtsoverwicht in experimenten waar zowel de leerling als de deelnemer ondergeschikt waren in hiërarchische structuur aan de proefleider. Waarom zou de deelnemer minder 'agent' worden als de proefleider via de telefoon zijn aansporing formuleert?

Expliciete en impliciete invloed fundamenteel verschillend?

Milgram stelde een verschil voorop tussen gehoorzaamheid en conformisme, dit had vooral te maken met wat er nadien gebeurde nl.

- Bij gehoorzaamheid schrijft de deelnemer de verantwoordelijkheid uitsluitend toe aan de autoriteit
- Bij conformisme wordt de invloed van ander sterk onderschat

Maar zijn deze 2 wel zo fundamenteel anders?

Experiment van Vorauer en Miller (1997)

Interview over positieve & negatieve ervaringen op academisch vlak

O.V: zien van ingevulde vragenlijst van andere student die zijn ervaringen besprak

- positief
- negatief

de andere student was oftewel de interviewer oftewel een vreemde

A.V: hoe positief de interviewer zei dat de ondervraagde was

- ⇒ Er was duidelijk sprake van impliciete beïnvloeding: gemiddeld kwam deelnemer 1 positiever over op deelnemer 2 als deze net tevoren een positieve vragenlijst gelezen had dan na het lezen van een negatieve vragenlijst.

Dit betekent dat deelnemer 1 zijn ervaringen inderdaad gunstiger moet hebben beschreven na het lezen van de gunstige vragenlijst. Werd hem gevraagd hoe hij overkwam was er echter geen verschil in beide condities, wat betekent dat ze niet beseften hoe hun gedrag beïnvloed was door de medestudent

Zelfde mogelijke bevindingen bij ondervraging over "kopen van een ipod"

Milgram's beschouwing over het fundamentele onderscheid heeft geen sterke empirische onderbouwing!

Wat een cruciale determinant blijkt te zijn van het benadrukken of ontkennen van zowel impliciete als expliciete sociale invloed is de instrumentaliteit van dit gedrag voor het verwerven of in stand houden van een positief zelfbeeld zowel tegenover zichzelf als tegenover anderen.

Slotbeschouwing: wie is hier de baas?

De verdienste van Milgram lijkt vooral dat hij de determinanten van de uitkomst van het sociale machtsconflict heeft blootgelegd.

Sociale beïnvloeding verwijst naar alle omstandigheden waarin het telkens gaat om vormen van sociaal machtsoverwicht. Hierbij wordt er geen onderscheid gemaakt tussen de autoriteit van de proefleider en die van eender wie die iemand anders kan beïnvloeden.

Experiment van Nemeth en Wachtler (1974)

Een commissie (5) moet unaniem beslissen over de grootte (eis was rond 25.000) van de vergoeding van een slachtoffer van een arbeidsongeval. Elk van de deelnemers kan het dossier eerst grondig doornemen waarna ze een schriftelijk eerste oordeel uitbrengen. Het gemiddeld oordeel hierbij was 14.670. Hierna worden de 5 deelnemers de vergadering binnengeleid om binnen 40min een unanieme beslissing te nemen. Er was 1 pseudodeelnemer die voor een armzalig bedrag van 3000 dollar pleitte.

O.V: 1. plaats toegewezen –zelf een plaats kiezen

2. Aan het hoofd van de tafel, of één van de zijkanten

A.V: verschil tussen 1ste beoordeling voor vergadering en 2de beoordeling na vergadering

➔ Of de dissident aan het hoofd of aan de zijkant van de tafel zat had op zich geen effect.
Enkel in de conditie waarin hij ZELF plaatsnam aan het hoofd van de tafel, beïnvloedde hij de groepsleden in de richting van zijn afwijkende standpunt.
(hier was het gemiddelde oordeel 10.375)

De meest plausibele verklaring voor het geobserveerde effect heeft te maken met de omstandigheid dat de deelnemers in talloze situaties geleerd hebben: wie zelf aan het hoofd van de tafel gaat zitten draagt een teken van machtsoverwicht.

Dit betekent dat de periode van max. 4 seconden waarin de pseudodeelnemer ZELF plaatsnam aan het hoofd van de tafel, cruciaal was voor het verwerven van relatief machtsoverwicht.

Hoe het experiment ook concreet verliep, uiteindelijk moet het effect te maken hebben met 1 zelfbeïnvloeding; waarbij de pseudodeelnemer zich na dit gedrag anders ging gedragen of 2 sociale beïnvloeding; waarbij de andere meer beïnvloed werden door dit gedrag dan anders.

VII. Agressie of machtsherstel?

Definitie(s) van agressief gedrag

1.) *gedrag dat uitgebracht wordt met de intentie om de socius te pijnigen*

Door de intentie op te nemen als een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen spreken van agressie worden ook gedragingen die bedoeld werden om te pijnigen maar toevallig hun doel misten toch als agressief beschouwd, en gedragingen die ongewild of toevallig pijn veroorzaken niet.

MAAR intenties zijn niet observeerbaar, vaak via zelfbeschrijvingen

De beperking van agressie tot 'gedrag dat bewust bedoeld werd om de socius te pijnigen' zou overigens leiden tot een uitsluiting van talrijke vormen van gedrag.

(pijnigen vaak een MIDDEL om een doel te bereiken = instrumentele agressie)

Onderscheid tussen 'instrumentele agressie' – 'vijandige agressie'

MAAR dit onderscheid is betwistbaar

Oplossing voor zelfbeschrijving: beoordeling door ander

MAAR vooroordelen kunnen ertoe leiden dat hetzelfde gedrag nu eens agressief genoemd wordt, dan weer niet, afhankelijk van de persoon of groep die het vertoont.

Experiment van Duncan (1976): videofragment met zwarte – blanke die iemand duwt

➔ bij blanke vindt 13% dit agressie bij zwarte 73%

2.) *gedrag dat verworven en in stand gehouden wordt door de aversieve gevolgen van dat gedrag voor de andere(n)*

MAAR te beperkt

- Ze veronderstelt dat agressie altijd operant gedrag is (ook respondent gedrag)
- In welke mate wordt agressie alleen versterkt door aversieve gevolgen voor de ander
- Ze veronderstelt dat agressie altijd aangeleerd is

3.) *gedrag dat vooral gekenmerkt wordt door een daaropvolgende toename van aversiviteit van de situatie van de andere(n)*

Altruïsme = gedrag dat gekenmerkt wordt door een daaropvolgende afname van de aversiviteit van de situatie van de andere(n)

VOORDEEL is dat een verhoging van aversiviteit objectief afgeleid kan worden

Conclusie:

Agressie is meer een descriptieve verzamelterm, die verwijst naar een onvoorstelbare verscheidenheid van gedragingen die bovendien zeer uiteenlopende functies kunnen vervullen die meestal bezwaarlijk getypeerd kunnen worden als agressief

Doodsdrift, agressie en catharsis

Freudiaanse opvatting over agressie: conflict tussen eros (levensdrift)– thanatos (doodsdrift)

Doodsdrift kan uitgeleefd worden tegen anderen (= agressie), in creativiteit (vb. Kunst) of door passief mee te genieten van agressie door anderen
= catharsis (zuivering)

PROBLEEM:

- Niet toetsbaar
- Resultaten van experimenteel onderzoek zijn vaak tegenstrijdig met freudiaanse visie

Instrumentele conditionering van agressief gedrag

Veel agressieve gedragingen worden geleerd, uitgebracht en in stand gehouden binnen een

universele drievoudige contingentie tussen de situatie, het gedrag en de versterkende gevolgen van dat gedrag

Cruciaal is dat het gedrag door instrumentele conditionering voor dat individu of die groep het instrument blijkt om aangename prikkels te produceren of onaangename prikkels te ontwijken of beeindigen. (positieve – negatieve versterking)

De cruciale factor die tot het ene of het andere gedrag leidt, is dus niet een specifieke interne toestand, behoefte of emotie, maar de contingentie tussen het gedrag en de versterking

Experiment van Reynolds, Catania en Skinner (1963): 2 duiven

d.m.v graankorrels leren de duiven elkaar aan te vallen wanneer het blauwe licht schijnt (= discriminatieve prikkel voor contingentie aanval-voedsel), terwijl ze bij groen licht vreedzaam naast elkaar liggen

experiment van Berkowitz en Frodi (1977): lawaaistoten – essay

O.V 1: na 5 lawaaistoten zegt proefleider: “goed” – “hard tekeer”

O.V 2: essay beoordelen met lawaaistoten: apparaat wel – niet in de kamer

A.V: agressie (aantal lawaaistoten)

Controleconditie: proefleider zegt niets

➔ Pp in versterkingsconditie gedragen zich agressiever in fase 2 dan de pp in de strafconditie. Dit verschil is groter als het oorspronkelijke apparaat in de kamer staat

DUS het straffen of belonen van agressie beïnvloedt ook bij mensen de intensiteit van daaropvolgende agressie en mensen leren niet alleen de contingentie tussen agressief gedrag en de uitkomsten daarvan, maar ook een complexere contingentie tussen SD – agressie – uitkomst

Experiment van Stachnik (1966): prikkeling van genotcentrum in hersenen

Stachnik ging geleidelijk het versterkingscriterium verschuiven in de richting van agressief gedrag: uiteindelijk alleen nog versterking als er 2sec. agressief contact was

⇒ Ratten gedragen zich veel agressiever, alleen rustig wnr genotcentrum niet geprikkeld werd

Bevinding:

Agressief gedrag kan, op dezelfde wijze als eender welke andere operant, onder versterkingscontrole komen van versterkers die op zich geen vooraf bepaalde band hebben met het gedrag

De dieren vertonen hier agressief gedrag omdat er door de omstandigheden een versterkingscontingentie ingebouwd werd tussen het uitbrengen van een bepaald gedrag en het bemachtigen van een versterker

In vele gevallen hangt het verwerven en in stand houden van agressief gedrag ook samen met de productie van aversieve prikkels door de aangevallen socius (wederzijdse agressie – ontwijkingsgedrag)

Een onvoorwaardelijke antisociale reflex bij fysische en psychische pijn?

Hier concentreren we ons op het verband tussen aversieve prikkels en agressie

Antecedente aversieve prikkels noemen we asociaal omdat ze niet door een (aanvallende) soortgenoot gegenereerd worden, maar deel uitmaken van de gedragssituatie of 'omgeving'. Bovendien is er geen contingentie tussen het gedrag van het geprikkelde subject en het moment waarop de asociale stimulering begint of eindigt (géén gedragscontrole op prikkel)

Wordt agressief gedrag op een reflexmatige wijze ontlokt door pijnprikkels?

O'Kelly en Steckle: elektroshock in pootjes ratten dan vallen deze spontaan soortgenoot aan

⇒ Ratten leggen ergens een verband tussen gelijk reagerende partner & eigen pijn

Waarom een antisociale reactie op een wijziging in de individuele gedragssituatie?

Gaat het hier om een antisociale onvoorwaardelijke reflex?

Fysische pijn en agressie

Achtergrond en basisparadigma van het onderzoek van Ulrich en Azrin

Onderzoek over de negatieve versterking van sociale toenadering

: proberen ratjes dicht bij elkaar te krijgen d.m.v elektroshocks, maar tot hun verbazing gaan ze elkaar gewelddadig te lijf

Basisparadigma:

paradigma van de blote sociale aanwezigheid met toevoeging van antecedente asociale aversieve stimuli, los van elke gedragscontingentie

2 ratten worden in een kooi gezet waarvan de vloer onder elektrische spanning gezet kan worden

Schokfrequentie, intensiteit en agressieve reactie

O.V: frequentie: 0.1 – 0.6 - 2 - 20 - 38 schokken/minuut

A.V: aantal eenheden van agressie

- ⇒ Naarmate de frequentie toeneemt, lokken de pijnprikkels meer agressie uit
! onafhankelijk van het geslacht, voorafgaand herhaald contact, aantal

De grote interindividuele uniformiteit van het bestudeerde gedrag wijst er volgens de auteurs op dat de individuele geschiedenis het gedrag maar weinig beïnvloedde.

Als de intensiteit verhoogd werd van 2mA naar 5mA trad er geen agressieve reactie meer op, maar wel ontvluchtingreacties wat aan zou tonen dat de agressieve reactie dominant is bij 2mA

Een reflex?

Argumenten voor fylogenetische determinatie van het gedrag:

- Agressieve reactie op pijnprikkels ook bij heel veel andere diersoorten
- Bepaalde diersoorten reageren helemaal niet agressief op pijnprikkels

MAAR aanwijzing van sterke externe situationele bepaaldheid van de 'agressieve reflex'

- ⇒ De grootte van de kooi had invloed op de 'agressieve reflex'
Werd de proefruimte 9x groter, dan lokten de pijnprikkels niet in 90% maar in slechts 2% van de gevallen agressie uit (intensiteit, frequentie en rattenparen constant!)

Een gedrag dat alleen optreedt in een heel kleine ruimte lijkt veel meer situatiegebonden dan klassiek onvoorwaardelijke reflexen → GEEN reflex!

Een antisociale reflex?

Is een door pijn ontlokte onvoorwaardelijke reflexreactie wezenlijk antisociaal, er van nature op gericht een soortgenoot te pijnigen?

O.V: homo (soortgenoot) – hetero (ander dier) – objectsociale (pop/tennisbal) situatie

→ bij het inbrengen van elk doelwit zonder pijnprikkels werd het nooit aangevallen. Bij toediening van een schok vielen 11/14 dieren het doelwit aan, ongeacht het soort doelwit.

! Bij keuze tussen een metalen box & tennisbal, was laatste in 94% het doelwit van de aanvallen

→ door met objecten te werken omzeilen onderzoekers het probleem van 'contra-agressie'

De agressieve reactie op pijn is een sterk veralgemeenbare reactie op een zeer veralgemeenbaar homosociaal, heterosociaal of levenloos object.

De koude hand van de examiner

Agressie bij de mens: ethische vragen & praktische hindernissen

Buss-Berkowitz paradigma:

De relatieve intensiteit van het agressieve gedrag is te meten via het aantal, de duur, de latentie en/of de intensiteit van de aversieve stimuli die de deelnemer toedient aan de socius

Experiment van Berkowitz, Cochran en Embree (1981): asociale fysieke pijn

O.V1: koud(= aversieve prikkel) – warm water

Terwijl de pp hun hand in het water houden, moeten ze hun 'leerling' evalueren door ofwel 5x beloningsknop te duwen ofwel 5x strafknop ofwel knop zonder oordeel

O.V2: 50% kreeg te horen dat op de strafknop duwen schadelijk was voor leerling – andere niet

A.V: 'niet toekennen van beloningen' in de vorm van globale evaluatiescore

- ⇒ Grotere agressiviteit bij lagere temperaturen (! Terwijl geen provocatie van de pp dr de leerling → invloed van asociale aversieve stimulus op agressie)

Hogere temperatuur en agressie

Hier wordt een hoge temperatuur gebruikt als aversie prikkel die de agressie kan beïnvloeden

Experiment van Anderson, Bushman en Groon (1997): misdrijven en hoge temperatuur

- ⇒ In warmere jaren worden meer misdrijven gepleegd met doden of gewonden
! controle voor armoede, leeftijd, seizoensgebonden gebeurtenissen

variabelen, brengt dit problemen met zich mee:

- Alleen zeer extreme vormen van agressie (alleen gerapporteerde misdrijven)
 - Steden verschillen vaak ook op andere dimensies
 - Tijd van dag of jaar hangt ook samen met andere variabelen Vb. proportie studerende
 - Variatiebreedte van onderzochte temperaturen verschilt tussen studies
- Belangrijk omdat er wordt uitgegaan van een curvilineair verband zo conflicterende resultaten

Ruimtegebrek en agressie

experimenten van Calhoun (1962): overbevolking

Calhoun liet groepen van 36 en 56 ratten in een beperkte leefruimte hun gang gaan tot ze met 80 waren. Deze gemeenschappen ontaardden vrij snel in sociale puinhopen.

Kritiek:

- de overbevolking in het onderzoek van Calhoun was zo extreem dat een menselijk equivalent zich vrijwel nooit voordoet
- Uit recent onderzoek is gebleken dat negatieve effecten van overbevolking bij dieren meestal bepaald worden door de gelijktijdige inwerking van andere situationele factoren
- Bij chimpansees (studie van De Waal) werd er geen toename van agressie gevonden

Veldonderzoek van Jonathan Freedman: gewelddadige criminaliteit in V.S

⇒ Correlatie van 0.35 tussen bevolkingsdichtheid en frequentie van agressieve misdaad

MAAR dit verband verdween wanneer andere factoren mee in het onderzoek werden opgenomen

Ruimtegebrek is trouwens niet per definitie aversief (versterkend effect op individuele gedragingen die gevolgd worden door beëindiging, afzwakking of ontwijking van stimulus) Vb. Sauna

Hall: 'persoonlijke ruimte'

Hij onderscheidt 4 afstanden die typisch samenhangen met verschillende soorten sociale interacties

- Intieme afstand
- Persoonlijke afstand
- Sociale of zakelijke afstand
- Publieke afstand

Vooraf het binnendringen in de persoonlijke ruimtebel leidt volgens sommigen tot ofwel agressie ofwel ontwijking en ontvluchting.

MAAR effecten van het doorbreken van de persoonlijke ruimte hangen sterk af van de affectieve kwaliteit van het aan de gang zijnde gedrag.

Experiment van Storms en Thomas (1977): praten op persoonlijke afstand

O.V: vriendelijk – onvriendelijk praten

⇒ Pp waarden de vriendelijke socius niet alleen positiever als de onvriendelijke, maar de kleine afstand intensifieerde het verschil

Een schending van de onzichtbare grenzen van iemand persoonlijke ruimte ontlokt dus niet altijd en zeker niet reflexmatig agressie

Provocatie en agressie

Wat is het effect van provocatie door een soortgenoot, dus sociale provocatie?

Opmerking 1: Veel onderzoekers zien provocatie als belangrijkste determinant van agressie provocatie is gewoon een andere term voor agressie, hoe dan belangrijkste determinant?

We benaderen agressie hier als een fundamenteel situationeel en meestal extern en sociaal situationeel bepaald verschijnsel. Deze visie geeft hoop omdat de kans bestaat dat situationele ontogenetische determinanten verholpen kunnen worden.

Opmerking 2: 3 bijgedachten

- Agressief reageren op provocatie houdt in dat men weet wnr iemand hem tart
- Als alleen provocatie tot agressie leidt, moet eenzelfde provocatie altijd dezelfde mate van agressie uitlokken
- Agressie als vergelding dus onschuldige anderen delen niet in de brokken

Neem me niet kwalijk! Was dat met opzet?

Opdat provocatie zou leiden tot agressie, moet de agressor uitmaken dat er sprake is van uitdagend gedrag, m.a.w. we zien iets als intentioneel gedrag i.p.v. als 'ongeluk'.

Experimenteel onderzoek toont aan dat, al het overige constant gehouden, verontschuldigen soms leiden tot meer in de plaats van tot minder agressie.

(situatie is niet ambigu meer omdat persoon zijn verantwoordelijk neemt)

Experiment van Zechmeister, Garcia, Romero en Vas (2004)

Proefleider 'vergist' zich zogezegd van taak waardoor pp slecht gepresteerd hebben, ze roept de begeleider om de scores te interpreteren en vertrekt, deze geeft de pp slechte feedback

O.V: wel inlichten & begeleider biedt excuses aan bij pp – niet inlichten van de begeleider

A.V: schriftelijke evaluatie van de proefleider & begeleider

- ⇒ Pp tegenover wie de begeleider zich verontschuldigd had, beoordeelden de begeleider ongunstiger dan pp tegenover wie ze zich niet verontschuldigd had

Zolang de proefleider zich niet verontschuldigde, was het onduidelijk wie of wat er verantwoordelijk was voor de fout. Als ze een fout toegaf, verdween die onduidelijkheid en kreeg ze de rekening gepresenteerd.

De ene provocatie is de andere niet

Als verondersteld wordt dat eenzelfde provocatie altijd leidt tot eenzelfde mate van agressie, blijkt dat een vergissing:

- Kenmerken van de provocateur spelen een rol
- Agressie kan versterkt worden door niet-sociale aversieve prikkels of aanwezigheid van wapens of agressieve media-inhouden
- Door provocatie uitgelokte agressie is gevoelig voor de evaluatieve gedragsaansteking van voorafgaand gedrag voor de reacties door het eerder provocerende slachtoffer
- Provocatie lokt ook agressie uit tegen derden

Vooruit, omdat jij het bent

Goob & Gross

O.V: sociale status wagen: nieuwe luxe – oude kleine wagen

A.V: claxonneren in aanwezigheid van andere weggebruikers

Resultaat:

- Oude kleine wagen : 47% claxonneert & na gemiddeld 7sec
- Nieuwe luxe wagen: 19% "" & na gemiddeld 8.5sec (man) – 11sec (vrouw)
(!zowel man als vrouw reageert agressiever tegen vrouwelijke chauffeur)

Harris

Opzet: voordringen in een wachtrij

O.V:

- hoge – lage statuskleding
- zonder iets te zeggen – “sorry”
- voor mannelijke – vrouwelijke pp gaan staan
- die op de 3de – 12de plaats stond

A.V: verbale & niet-verbale agressieve reacties vh meest direct betrokken slachtoffer

Resultaat:

1. Pp op 3de plaats reageerden meer agressief dan pp op de 12^{de}
2. Pp reageren agressiever op pseudo-pp met lage statuskleding
3. Pp reageren agressiever op pseudo-pp van hetzelfde geslacht (57% ⇔ 39%)
+ meer agressie t.o.v. mannelijke pseudo-pp

⇒ Niet-verbale provocatie wordt in veel gevallen gevolgd door agressie bij de geprovoceerde

Provocatie, lawaai en agressief gedrag

Donnerstein & Wilson

Pp moeten kort essay schrijven dat beoordeeld wordt dr pseudo-pp die de kwaliteit uitdrukt met een verbale evaluatie en een aantal elektrische schokken (min 1 max 9) in werkelijkheid onafhankelijk van de kwaliteit. Daarna moet pp pseudo-pp reeks taken aanleren waarop deze 10 juist & 20 fout beantwoordt en deze bestraft kunnen worden door schokknoppen

- O.V: 1. Provocatieconditie: 9 schokken en zeer ongunstige evaluatie
Niet- provocatieconditie: 1 schok en zeer lovende evaluatie
2. Tijdensleertaak: luide – minder luide lawaaiprikkels
- A.V: aantal & intensiteit van uitgedeelde schokken (= agressie)

Resultaat:

- Niet- geprovoceerde pp:
gaven minder schokken van een zeer lage intensiteit en dit onafh. van lawaaiprikkels
 - Geprovoceerde pp:
reageerden agressiever en bij luide lawaaiprikkels met de op 1 na zwaarste schokintensiteit
- ⇒ Het effect van de provocatie (= agressieve reacties) wordt geïntensifieerd door asociale aversieve prikkels (= geluid)die uit zichzelf niet agressieverhogend werken (arousal?)

Provocatie, aansteking van sociaal gedrag en agressief gedrag

Baron & Kepner

Leraar – leerling experiment waarbij pseudo-pp 1 rol krijgt van leerling en de pp en pseudo-pp 2 rol van leraar door de leerling te mogen straffen met schokken van ze zelf duur&intensiteit bepalen

- Experimentele conditie: pseudo-pp 1 beledigt pp & pseudo-pp 2 die niet kunnen reageren
- Controleconditie: geen provocatie en pp 'toevallig' als 1ste aan de beurt vr leraarrol

O.V: pseudo-pp als 1ste aan beurt die alleen toedient:
zware & lang schokknoppen (=agressief) – lage schokknoppen (= niet agressief model)

A.V: intensiteit & duur van schokknoppen toegediend door pp

Resultaat:

Het agressieve gedrag van de vooraf geprovoceerde pp verschilde altijd in functie vh gedrag van de 1ste leraar!

- agressief model: intensiteit rond schok 6-7 & duur 0.8 – 1sec
- niet agressief model: intensiteit rond schok 3 & duur 0.5sec

Agressief gedrag van pp in evaluatie aangestoken dr voorafgaand evaluatief gedrag

⇒ De pp reageerden niet alleen meer agressief bij een agressief model maar ook minder agressief na een vredig model als hij in aanwezigheid van een toekijkende socius de fouten van de leerling bestrafte

! STIJGENDE TREND

= in alle condities nam de intensiteit van de schokken toe naarmate de les vorderde

2 conclusies:

1. invloed van voorafgaand evaluatief gedrag vd socius treedt tegelijk op met invloed van het eigen voorafgaand evaluatief gedrag
2. Toename van agressie gaat in tegen de catharsishypothese (= zwaar → lichte)

Provocatie, pijnreacties van het slachtoffer en agressief gedrag

Wat voor effect heeft het waarnemen van de pijn van de socius op agressie?

Baron

Pp kunnen zelf bepalen welk van de 10 stijgende schokknoppen ze induwen wnr PL hierom vraagt

O.V: geprovoceerd – niet geprovoceerd
info over pijn pseudopp (d.m.v. psychoautonome pijnmeter) – gn info

Resultaat:

Het effect van de info over de pijn hing af van (niet) provocatie van pp

- niet geprovoceerde pp: info had vermindering van agressie tot gevolg
- geprovoceerde pp: info had toename van agressie tot gevolg

⇒ symptomen van pijn bij 'onschuldig' slachtoffer functioneren als straffen voor het agressieve gedrag, terwijl ze bij een provocateur functioneren als positieve versterkers voor agressie

Provocatie, wapens en agressief gedrag

Een situationele factor die een sterke invloed blijkt te hebben op de wijze waarop & het al dan niet plegen van een moord is de toevallige beschikbaarheid van een wapen

Berkowitz & LePage

Heeft de blote aanwezigheid van een wapen een stimulerende invloed op agressie?

Pp en pseudopp moeten een essay schrijven dat om de beurt door de ander beoordeeld wordt. De pseudopp geeft als 1ste een oordeel d.m.v. schokken, daarna omgekeerd

O.V: provocatie (7 – echte- schokken) – niet provocatie (1 schok)
wapen – geen wapen
irrelevant wapen (toebehorend aan provocateur) – irrelevant wapen (ander exp)

Controleconditie: pp geprovoceerd & badmintonrackets op tafel

Resultaat:

- geprovoceerde:
wapens vergemakkelijken niet alleen agressiereacties, maar lokken ze ook reflexmatig uit
- niet-geprovoceerde:
wapens hebben een agressieonderdrukkend effect (minder & zwakker t.o.v. zonder wapen)

! het effect niet door vermoedens want dan vermijden ze agressief te lijken

Leyens & Parke

Wapeneffect ook wanneer wapens 5x op dia's getoond worden

- ⇒ geprovoceerde pp reageerden agressiever dan niet-geprovoceerde en agressie nam toe bij projectie van wapen (⇔ scheidsrechterfluitje) (implicaties tv, computer,...?)

Provocatie, agressieve film en prikkelveralgemening

Berkowitz & Geen: 'essay beoordeling'

O.V: provocatie (7 schokken) – niet provocatie (1 schok)
niet- agressieve sportfilm – fragment uit boksfilm met Kirk douglas in de hoofdrol
naam pseudopp: Kirk Anderson – Bob anderson (prikkelveralgemening)

Resultaat:

Noch de film, noch de voornaam beïnvloedt de agressie als de pp niet geprovoceerd was

- ⇒ de agressieve film & voornaam hadden niet uit zichzelf een agressieontlokkend effect

Bij de geprovoceerde pp nam het agressieve gedrag sterk toe! (onafh. (niet) agressieve film)

- ⇒ gelijkenis tussen de pseudopp en de hoofdrolspeler uit de agressieve film leidde tot geobserveerde effect via prikkelveralgemening

Verklaring: naam = discriminatieve stimulus die dr de contingentie met geweldsituaties stimuluscontrole verworven hebben op het uitbrengen van agressie (gt zich veralgemenen)

Huesmann, Moise-Titus, Podolski en Eron

Mensen die rapporteerden dat ze tussen hun 6de en 10de levensjaar veel naar gewelddadige tv-programma's keken, vertoonden 15 tot 18 jaar later meer agressie dan leeftijdsgenoten die mindern televisiegeweld hadden geconsumeerd.

- ⇒ Televisiegedrag voorspelt latere agressie NIET vice versa!

Provocatie en agressie tegen derden

Kan provocatie ook leiden tot agressie tegen iemand anders dan de provocateur?

Berkowitz & Frodi

Experiment 1

Studente moet samen met mannelijke pseudopp 'vader en moeder' spelen over kind dat huistaak maakt (altijd zelfde 10jarig meisje)& via een videomonitor aan hun supervisie werd toevertrouwd. Na een verbale provocatie door de pseudopp op de studente verdwijnt deze uit het beeld waarna de pp 10 kansen krijgt om het kind te straffen voor fouten met (van stijgende intensiteit) geluidsknoppen

O.V: kind onaantrekkelijk – aantrekkelijk gezicht

Resultaat:

Er was een significant effect o.b.v. de fysische aantrekkelijkheid van het kind

- ⇒ Een meer aversie producerend lelijk kind werd harder gestraft, of meer aversief behandeld dan een mooi kind

Experiment 2

10 jarig meisje werd vervangen door jongentje

O.V: aantrekkelijk – onaantrekkelijk gezicht
stotteren – niet stotteren

- ⇒ De jongen met een onaantrekkelijk gezicht die stotterde werd bijna 2x zo hard gestraft als wanneer hij normaal sprak met een aantrekkelijk gezicht

Conclusie:

Sociaal onwenselijke fysieke eigenschappen van het slachtoffer werken agressiefaciliterend omdat ze functioneren als aversieve prikkels

Die aversieve stimuli lokken onwillekeurige (reflexmatige) agressieve reacties uit, vooral na provocatie. (look operant gedrag kan aangeleerd worden op aversieve stimulering → Damiaan)

Het experiment toont NIETs aan m.b.t. invloed van sociale provocatie op een onschuldig slachtoffer!!

⇒ Provocatie-effect was niet significant

WEL bij **Fenigstein & Buss**:

⇒ Geprovoceerde pp gedroegen zich agressiever ongeacht of het slachtoffer geassocieerd want bevriend was met de provocateur. Provocatie kan dus wel agressie uitlokken tegen iemand anders dan de provocateur die niets met de provocatie te maken had.

Tegenstrijdigheid

Sommige studies vinden wel verplaatste agressie t.o.v. 3de, andere niet en sommige een vermindering

3 bevindingen:

1. Naarmate de provocatie ernstiger is, treedt er minder verplaatste agressie op
2. Verplaatste agressie is intenser naarmate het slachtoffer meer lijkt op de provocateur
3. Verplaatste agressie treedt vnl. op als het slachtoffer de agressor ook geprovoceerd heeft, maar in zo'n lichte mate dat het op zich geen agressie zou uitlokken
= 'triggered displaced aggression'

Pedersen, Gonzales & Miller

Opzet: studie over probleemoplossend vermogen, 2 taken waarbij tijdens de 1ste al dan niet provocatie plaatsvond en tijdens de 2de er door een assistente lichte of geen provocatie was
Na afloop beoordelen de pp de assistente wetende dat dit gevolgen had voor in dienst nemen

O.V: 1ste taak: provocatie (belediging & vervelende muziek) – niet provocatie
2de taak: lichte provocatie (verspreking & snel spreken & ...) – gn provocatie
A.V: beoordeling van de assistente van de 2de taak

Resultaat:

Waren de pp niet vooraf geprovoceerd dr de PL dan had de lichte provocatie door de assistente geen invloed op de beoordeling (=agressie) van de pp

⇒ Lichte provocatie op zich is niet voldoende om een agressieve reactie uit te lokken

Waren de pp wel vooraf geprovoceerd dr de PL dan evalueerden ze de assistente bij een lichte provocatie beduidend ongunstiger dan als ze dit niet had gedaan